

Luoteis-Lapin päätoimittaja Milla Salo Ylläksen Ystävät ry:n 20-vuotisjuhlaseminaarissa 27.12.2024:

Kahtiajakautunut kunta – paikallislehden toimituksen näkökulmia Kolarin kehitykseen

Hei Ylläksen ystävät.

Onnea merkkivuodesta ja kiitos panoksestanne ja näkökulmistanne paikalliseen kehitykseen.

Ulkopuolisen silmin tehdyt havainnot ja uudet näkökulmat tekevät hyvää.

Pohdiskelen tässä puheenvuorossa kolarilaisen tämän päivän kahtiajaon juuria, etsin yksityiskohtia ja ilmiöitä menneisyydestä, jotka voisivat selittää nykyistä tilannetta.

Olen Milla Salo, Kolarin ja Muonion paikallislehden Luoteis-Lapin päätoimittaja. Olen junan tuoma. Vuonna 2007 tulin ensimmäisen kerran tänne Jyväskylästä, ja olen kotoisin Salon seudulta. Luoteis-Lapin päätoimittajana olen työskennellyt kahden vuoden ajan.

Heitin puheen otsikon syksyllä aika lailla hatustani. Kolarin kahtiajako tuntui kevään kuntavaaleja kohti nousevat taas enemmän pintaan. Kun syksy eteni kohti joulua, kahtiajakautuminen nousi yhä räiskyvämmin uutisiin.

[Lokakuussa kysimme kolarilaisvaltuutetuilta heidän jatkohalujaan kevään kuntavaaleissa.](#) Valtuuston toiseksi suurimmaksi nousseen Kolarin kylät ja tunturit -ryhmän kaksi valtuutettua arvostelivat päätöksentekoa kovin sanoin: näköalatonta, epärehellistä, kaunaista, luetteli valtuuston puheenjohtajan paikalta puolivälissä valtuustokautta pudotettu Mikko Lipponen.

Äänimäärä ei merkinnyt päätöksenteossa mitään, arvosteli kunnanhallituksen jäsen Johanna Koivumaa.

Kunnanhallituksen puheenjohtaja lausui päin vastaista: yhteishenki on kasvanut, avoimuus ja yhdessä tekemisen halu näkyvät kaikkialla. Muut ryhmät löysivätkin toisensa.

Marraskuussa äkäslompololainen valtuutettu Mikko Lipponen teki aloitteen Ylläksen myymiseksi tai luovuttamiseksi jollekin naapurikunnalle. [Onko yhteistä Kolaria? toimittajamme Tiina Tapio kysyi pääkirjoituksessaan](#) ja muistutti, että kuntaa on eri aikoina viety eteenpäin yhteen kalistellen.

Onko tämän syksyn kalistelu yksittäisten valtuutettujen pettymystä vaalikauden tuloksiin ja valmistautumista nurkan takana odottavaan kuntavaalikampanjaan vai syvemmällä kolarilaisuudessa oleva railo, joka repeää pintaan eri aikoina hiukan eri kohtaan kunnan kyliä ja eri ajassa erilaisten asioiden välille, mutta ei koskaan siliä tasamaaksi?

Tämän päivän railo tulee siitä, mistä saadaan voi leivän päälle. Tuleeko se palvelualoilta ja lukuisista pienistä ja suuremmista yrityksistä vauhdilla kasvavissa matkailukylissä vai syntykö Kolariiin vielä kerran iso teollisuuslaitos, joka ruokkii yhden työnantajan pöydässä satamäärin kuntalaisia ja jonka vaikutukset riittävät jopa nostamaan kirkonkylän nykyisestä kaupallisesta alavireestään?

Kun kaivosyhtiö Hannukainen Mining kysyi hankkeestaan kolarilaisilta vuosi sitten syksyllä, [kaivoskantojen jakolinja kulki 45 vuoden iässä ja tunturikylien sekä Kolarin muiden kylien välillä.](#) Yli 80 prosenttia kyselyyn vastanneista äkäslompololaisista vastusti kaivoshanketta. Vielä hiukan reilumpi osuus Kolarin eteläisten järvikylien asukkaista (85 %) kannatti sitä. Teiltä vapaa-ajan asukkailta tai vakituisesti loma-asunnossa asuvilta asiaa ei kysytty.

Toisella puolen railoa siintävät teolliset, ”varmat ja vakaat” työpaikat ja niiden ympärilleen tasaisesti levittämä hyvinvointi, erityisesti kirkonkylän vilkastuminen sekä mahdollisimman kestävästi tuotettu teollinen, lappilainen, raaka-aine.

Toiselta puolen katsottuna kaivoshanketta haaveileva kunnan osa ripustautuu mielikuvaan vanhasta ajasta, joka ei enää sellaisenaan palaa, ja kieltäytyy näkemästä, mistä nykyinen vauraus ja verotulot tulevat ja mistä niitä olisi otettavissa lisää.

Palvelualat vastaan teollisuus, palkkatyö vastaan yrittäjyys, matkailun ympäristövaikutukset vastaan teollisuuslaitoksen ympäristövaikutukset. Mielikuva puhtaasta ja koskemattomasta luonnosta vastaan massiivinen insinööritaidon työnäyte keskellä luontoa.

Journalismi on näkökulmien etsimistä ja valitsemista. Paikallisen journalismin tehtävä on saada päät kääntymään uusiin suuntiin ja auttaa ymmärtämään, mitä erilaisten totuuksien takaa löytyy.

Olen miettinyt tänä syksynä, miksi kolarilaiset ovat niin jakautuneita. Onko Kolari ollut kautta kunnallisen historiansa taipuvainen tai ehkä tuomittukin kahtiajakoihin? Onko nykyinen railo poikkeus vai sääntö kolarilaisessa historiankirjoituksessa?

Kävin läpi toimituksen, oman ja lähipiirin kirjahyllyt ja esitin kysymykseni kolarilaista historiaa kertoville teoksille. En penkonut matkailun historiasta kertovia kirjoja. Ajattelen, että tunturikylien historia on teille tutumpi jo entuudestaan. Sen sijaan selailin kirjoja, jotka kertovat kunnan kehityksestä muista näkökulmista.

Oululainen opettaja Samuli Paulaharju kulki Lapissa keräämässä suullista perimätietoa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Hän kirjoitti muistiin tarinan Kolarin ensimmäisestä verokirjaan merkitystä asukkaasta.

”Myöskin Tornion-Muonionlaakson valtaajain joukossa oli pitkän taipaleen miehiä. Semmoisia oli Kolari-ukko, väkevä mies ja suuri noita, joka oli lähtenyt Rautalammelta. Ukko puski korkealle pohjoiseen, yläpuolelle Tornionjoen suuta, ajoi siellä eräältä isolta jokisaarelta pois suuren lappalaisjoukon ja asettui itse saarelle majailemaan.” Näin Paulaharju kirjoitti vuonna 1922 julkaistussa teoksessaan Lapin muisteluksia. (Paulaharju 1922, s. 13–14)

Pekka Kolari asettui asumaan Kolarinsaareen pysyvästi ja hänet merkittiin verokirjaan ensimmäisenä kolarilaisena vuonna 1587. Railoilta tuskin välttyttiin tuonkaan uuden ajan kynnyksellä.

Asukkaita Kolarissa oli jo paljon aikaisemmin. Metsästys ja keräily sekä sittemmin porojen paimennus sai rinnalleen maanviljelyn ja karjatalouden Pekka Kolarin aikoihin. Hän hallitsi kolarilaisen arkeologin ja kotiseutumuseon työntekijän Hilikka Oksalan keräämien tietojen mukaan luultavasti kaskiviljelyn sekä tervahaudan ja hiilimiilun polttamisen. (Oksala 2008, s. 137)

Oksala aprikoi Saariputhaan juurila -teoksessa, että Pekka Kolari olisi tänne tullessaan 1500-luvun loppupuolella voinut hallita raudan nosto- ja sulatustaidon sekä siinä tarvittavan sysimiilun polttotaidon, koska saapui Savosta, jossa järvi- ja suomalmia jalostettiin. (Oksala 2008, s. 188)

Kolarissa tunnetaan vanha sanonta: lihan ja leivän välissä, joka päättyi myös Aki Ollikaisen Kolarin 150-vuotisjuhlakirjan nimeen. Se tahtoo sanoa, että Kolari oli elinkeinoiltaan ja sijainniltaan peltotalouden ja lihakarjan pitämisen rajamailla. (Ollikainen 2017, s. 7). Olosuhteet elinkeinojen väliselle väännöille syntyivät siis Kolarin luonnostakin.

Kolarissa piipahdettiin lyhyemmälläkin matkoilla hakemassa erämaan loputonta kalaa ja riistaa. Paulaharju kirjoitti:

”Ja mitäpä tarvitsi välittää vähäväkisestä metsäkansasta, karvaisista lintukotolaisista, enempää kuin muistakaan kivieliöitä kiertelevistä metsänelukoista, jotka myös jo ikiajoista olivat samoilleet samoja salomaita.” (Paulaharju 1922, s. 8)

Etelämpää saapuvat valtasivat järviä omiksi kalastusmaikseen. Kolarista ensimmäiset historiantiedot ovat 1500-luvun puolivälistä, jolloin on kirjattu torniolaisten talonpoikien kalastusoikeudet Pasma-, Vaatto-, Sieppi-, Aalis-, Ylläs- ja Ruokojärveen, Hilka Oksala kertoo. (Oksala 2008, s. 85)

”Erämaa antoi Lapinkorpeen tunkeutuville elatuksen: pyydettiin kalaa järvistä ja joista, kaadettiin metsänriistaa ja kiskottiin lappalaisilta veroja.” (Paulaharju 1922, s. 14)

Paulaharjun keräämät suullinen perimätieto luo kuvaa Lapista jonkinlaisena vapaana riistana.

”Niin menetti erämaita kiertelevä pieni lapinukko taas mainiot kalavetensä, riistamaansa ja jäkäläkankaansa kintereillään kulkevalle vanhalle vainolaiselleen, etelänmiehelle, ja sai vähitellen väistyä yhä etemmäksi tunturien taakse,” Paulaharju kirjoitti. Vuosisatoja elettiin rinnakkain, mutta väkevämpi piti puolensa ja heikomman piti siirtyä. (Paulaharju 1922, s. 15)

Railoja siis väistämättä syntyi eri puolilta tulleiden elannon hankkijoiden välille. Käräjöpöytäkirjoja maankäyttökiistoista ei Kolarin lukion rehtorin ja paikallishistoriaa hyvin tuntevan Vesa Pellikan mukaan ole, mikä voisi viitata siihenkin, ettei konflikti ollut niin suuri kuin Paulaharjun teksteistä välittyy.

1600-luvulla Kolarin seudulla alkoi kiinnostaa maanpäällisten rikkauksien lisäksi maan alta löytyvät rikkauudet, mitä matkattiin tutkimaan kauempaa. Saksalaissyntyinen Arendt Grape perusti Köngäsen rautaruukin Tornionjoen rannalle nykyiseen Pajalaan vuonna 1646.

Köngäsen ruukin tarina on kolarilaisessa perimätiedossa hieno, mutta Oksalan kuvauksessa taloudellisesti hyvin ailahteleva isoista vero- ja muista eduista ja paikallisten työ- ja ajovelvoitteesta huolimatta. (Oksala 2008, s.200)

Oksala kirjoittaa, että Kolarin Juvakaisenmaan malmia ajettiin poroilla Köngäseen mahdollisesti jo 1600-luvulla. Juvakaisenmaa sijaitsee Äkäslompoloon Valtatie 21:ltä johtavan tien alkupään tuntumassa, lähellä nykyistä jokkisrataa. Niesajoen suulle suunniteltiin 1700-luvun loppupuolella masuunia, joka ei kuitenkaan koskaan toteutunut. (Oksala 2008, s.189)

Paulaharju kertoi yhteiselosta kaivokselle tulleen työväen ja muun väen kesken:

”Sinne ruukki rakennutti pirtit ja makasiinit ja lähetti miehiä louhimaan vuorta. Suuri jyske ja pauke kuului sitten alituisesti Juvakaisen sydänmailta, kun siellä miehet möykkäsivät. Mutta lappalaisten vanha palkimaseutu ei oikein suvainnut rautamiesten metelöimistä, varsinkin kun he vielä pitivät huonoa elämää, joivat ja kiroilivat.” (Paulaharju 1923: 61–62 Oksalan 2008 s. 191 mukaan)

Köngäsen ruukki jätti Kolariin, erityisesti Kolarinsaareen, elinkeinokiistojen lisäksi taitavien seppien perinnön ja hyvinvointia heidän tiloilleen. Ruukki oli merkittävä työllistäjä kolarilaisille 1700-luvulla. (Oksala 2008 s. 202–204) Nykykolarilaisten reissutyöllä naapurikuntiin ja Ruotsin kaivoksille on silläkin vuosisataiset perinteet.

Vuonna 1799 Kolarissa matkusteli englantilainen geologi Edward Daniel Clarke, jonka mukaan malmin Kolarissa riitti, mutta paikalliset eivät toivoneet kaivosta: ”Tätä arvokasta malmiesiintymää ei kuitenkaan oltu koskaan kaivettu esiin, sillä asukkaiden tavallisiin tapoihin kuuluu estää tällaisia malmiesiintymiä löytymästä, jotta he välttyisivät kaivostoilta.” (Clarke 1997: 243–246 Oksalan 2008 s. 192 mukaan)

1900-luku toi tutkimukset ja koekairaukset Rautuvaaraan. Niissä oli mukana paikallisiakin, Oksala kertoo. (Oksala 2008, s. 208)

Partekin kalkkikaivos toimi Äkäsjokisuulla vuodesta 1968. Rautuvaaran kaivos perustettiin osin aluepoliittisin perustein ja isoa maatalouden rakennemuutoksen luomaa työttömyyttä hoitamaan vuonna 1975. Työssä oli Rautuvaarassa enimmillään 280 ihmistä.

Tuotanto loppui jo 13 vuoden kuluttua raudan maailmanmarkkinahinnan romahdukseen ja poliittisen kuolinkamppailun jälkeen vuonna 1988. Kaivostyössä kuoli viisi työntekijää, mutta Saarenputaan kylähistoriikin tekijät pitivät aikakautta silti myönteisenä, koska kaivos toi työtä.

Oksala tuo kirjassa esiin, että kaivosyhtiö sai kunnalta ilmaiset tontit ja vesiliittymät, mitä muiden elinkeinojen harjoittajat eivät saaneet. Senkin hän mainitsee, että silloiset kuntapäätäjät eivät ennakoineet kaivoksen loppumista. (Oksala 2008, s. 210–216)

Molempien kaivosten loppuminen peräkkäisinä vuosina (Partekin kalkkikaivos toimi vuodet 1968–1989) koettiin kuoliniskuksi Kolarille. Aikakauden loppu oli myös luova tuho, josta syntyi muuttotappion ja työttömyyden lisäksi uusia yrityksiä.

Kaivosteollisuus toi Kolarin myös pysyvää hyvää, sillä Kolari sai rautatien ja Suomen pohjoisimman rautatieaseman, jolla aloitettiin matkustajajunaliikenne vuonna 1985. Samaan aikaan, kun kaivostoiminta loppui, matkailussa oli käsillä 1980-luvun lopun nousukausi.

Kolarin kunta sai alkunsa nälkävuonna 1867. Tehtäväksi se sai köyhäinhoidon. Pikkuhiljaa kuljettiin kohti laajempia tehtäviä, kunta- ja poliittistä ja sen raitioja

Kolarin kunnalliselämää leimasi kahden keskuskylän kamppailu johtoasemasta, kirjoitti paikallishistorioitsija, opettaja Pentti Jaako Kolarin kunnallisen koulun historiikissa vuodelta 1998.

Kolari oli kiistaton keskus vielä 1800-luvulla. Väestö kasvoi kuitenkin enemmän Sieppijärvellä, jossa etelämpänä asuvien ihmisten nautintaoikeuksien loppuminen antoi järvistä paikallisille uusia elämisen mahdollisuuksia. (Jaako 1998, s.15)

Ensimmäiset kunnalliset vaalit Kolarissa käytiin vuonna 1918. Kunnanvaltuustoon tuli sieppijärveläisenemmistö, ja sen kokoontumispaikaksi tuli Sieppijärvi. 1920-luvulla koko kunnallishallinto siirtyi Sieppijärvelle, josta se suuren paikallispoliittisen väännön seurauksena palasi Kolarin uuden kunnanviraston muodossa vuonna 1980. (Ollikainen 2017, s. 43–44)

Kimmo Kuismasen suunnittelema nykyinen kunnanvirasto tunnettiin muun muassa mini-Kremlinä, mikä kertoo Kolarin vahvasta vasemmistolaisuudesta.

Savotat alkoivat Kolarissa 1870-luvulla. Kaupallinen metsän käyttö muutti asukkaiden elämän: luontaistalous vaihtui rahataloudeksi, jossa ”metsäherrat” yksipuolisesti määräsivät korvauksen

tehdystä työstä, Arvo Myllymäki kirjoittaa kuuluisasta kolarilaisesta vasemmistopoliitikosta Eemeli Lakkalasta kertovassa Korpikommunisti-kirjassaan.

Vanha elämänmeno järkkyi, elintaso riippui suuryhtiöiden tarpeesta ja puutavaran maailmanmarkkinahinnasta.

Halpa lappilainen työvoima oli helppo resurssi, joka otettiin käyttöön tarpeen tullen – ja myös jätettiin oman onnensa nojaan, kun tarvetta ei ollut. (Myllymäki 2016 s. 27–28)

Syntyi työväenliike ja Lakkalan masinoimat uittomiesten lakot Naamijoella. Vasemmistolainen työväenpolitiikka oli huipussaan 1900-luvun alkupuolella mutta näky kunnallispolitiikassa edelleen.

Työväen puolustamisesta lähtenyt liike asettui kaivosteollisuuden kannattajaksi kunnallispolitiikassa.

Ajatus kaivoksesta nosti päänsä uudestaan 2000-luvun puolivälissä Northland Mines -yhtiön suunnitelmilla. Jälleen maan alla oleva alkoi kiinnostaa – ja repiä kolarilaisia pikkuhiljaa kahteen leiriin.

Äkäslompolon ranta sai ensimmäisen pysyvän asukkaansa vuonna 1748, mutta kylä pysyi hiljaisena ja syrjäisenä 1930-luvulle asti. Matkailijoita majoitti 1930-luvulla ainakin viisi kylän taloa ja vuonna 1939 valmistui ensimmäinen matkailumaja, Karinivan maja Äkäsjoen rannalle, Ollikainen kertoo. (Ollikainen 2017, s. 105–108)

1960-luvulla ensimmäiset äkäslompololaiset Anja ja Vertti Kurkkio keskittyivät täysin matkailuun.

Aki Ollikaisen kolarilainen historia päättyy vuonna 2017 luonnehdintaan, että 2000-luvulla Ylläksen matkailu on kasvanut elinkeinosta lähes teollisuuden haaraksi. (Ollikainen 2017, s. 114–117)

Kaksi teollisuuden haaraa ovat nykyisessä Kolarissa vastakkain, ja kummallakin puolella raitiovaunujen näkökantoja voi ymmärtää.

Millaisia näkökulmia teillä on Kolarille tästä eteenpäin?

Lähteet:

Jaako, Pentti 1998: Aloitettakoon koulu vaikkapa kouluhuonetta ei olisikaan. Kolarin kunnallisen koulun 100-vuotistaival 1898–1998. Kolarin kunta, Luoteis-Lappi Kolari/Tornion kirjapaino

Myllymäki, Arvo 2016: Korpikommunisti. Kolarilainen Eemeli Lakkala vainotusta vallankäyttäjäksi. Into kustannus, Helsinki

Ollikainen, Aki 2017: Kolari – Lihan ja leivän välissä. Heikki Peura Oy, Kolari

Oksala, Hilikka 2008: Saariputhaan juurila. Pohjoisen rajajokivarren kyläperinnettä. Väylä-Yhtiöt, Pello

Paulaharju, Samuli 1922: Lapin muisteluksia. Kustannusosakeyhtiö kirjan kirjapaino, Helsinki

Luoteis-Lappi 8.10.2024: [Näköalatonta ja kaunaista vai keskustelevaa ja avointa? – sadat äänet etsivät uutta kotia Kolarissa ja Muoniossa kevään kuntavaaleissa](#)

Luoteis-Lappi 20.11.2024: [Pääkirjoitus: Onko yhteistä Kolaria](#)

Luoteis-Lappi 11.1.2024: [Ympäristön turmeltuminen huolettaa kolarilaisia eniten – kaivoskantojen jakolinja kulkee 45 vuodessa ja tunturien ympärillä](#)